

Oral history –az elbeszített történelem

- Az *oral history*: a szóbeli tanúvallomásokra épülő történetírás, az elbeszített történelem.
- Az elbeszített történelem módszerét a történészek többek között akkor alkalmazzák, amikor írásos dokumentumok híján nagyon nehéz feltárni a valóságot, felkutatni a tényleges, olykor a történelmi folyamatokra komoly hatást gyakorló háttéreseeményeket.
- Amikor a történések forrágában nem készülnek feljegyzések, jegyzőkönyvek, fényképek, nincsenek írásos emlékek. Pl: forradalmi események, migrációs események, népiirtással, holkausztal kapcsolatos események, csaták, háborús összecsapások eseményei
- Ilyenkor a történelmi esemény vagy egy-egy történelmi időszak legfontosabb szereplői maguk mondják el, hogy szerintük, mi is történt valójában.
- Az oral history az élő emlékezetre épít. Éppen ezért nagyon mértéktartóan kell viszonyulni hozzá. Ugyanazon személyek, akik egy helyiségben voltak egy adott időpontban, másképpen emlékeznek ugyanazon eseményre, mert másképpen éltek meg azt. A módszer lényege, hogy nem szabad beavatkozni az emlékezetbe, mindenki elmondhatja azt, amit megélt. Az elmondottak, az adatok és tények ezt követően – mint egyébként minden forrásanyag - külön vizsgálatot és körültekintő elemzést igényelnek.
- Az Oral History sajátossága, hogy a tanulságokat nem a történészek, de még csak nem is a megszólaltatott interjúalanyok vonják le, hanem maguk az olvasók. Az olvasó az, aki az egyes interjúkat, és az abban fellelhető információkat mozaikkockákként egymás mellé rakja, hogy kirajzolódjék előtte egy kép
- *Oral history* előnye: A személyes sorsok élmények, nézőpontok megjelenésének (nyilván elsősorban a 20. századból, onnan is még inkább a század második feléből) igen komoly motiválóereje lehet
- a mikrotörténeti megközelítés (szemben a makrotörténet narratíváival) fokozottan életszerűvé teszi a befogadó számára a történelmet, sokkal inkább alkalmas arra, hogy kapcsolatot találjanak közte és az őket körülvevő valóság (illetve az arról alkotott képük, abban gyökerező narratíváik) között.
- Az ebből fakadó „személyesség”, illetve „érintettség” érzése gyakran problémák önálló felvetésére, megfogalmazására sarkallja, aktív (aktívabb) megismerésre, befogadásra készíti az olvasót.
- Az elbeszített történelem kutatásának jellemzője a források bősége, és egyben az utóbbi időben (a kutatás megélénkülésének köszönhetően) az elérhető forrásanyag folyamatos, nagy léptékű bővülése egyre több internetes oldal, archívum kínál ilyen típusú, különböző fokon feldolgozott forrásokat a teljes, „vágatlan” szövegű interjúktól a nyelvileg stilizált, egyfajta kontextusba illesztett szövegeken át a jegyzetelt, magyarázatokkal ellátott anyagokig.
- Egyre több tanulmány, kiadvány jelenik meg magyar nyelven (is), amely alapvetően az elbeszített történelem kutatására építi megállapításait vagy éppen az ilyen típusú kutatásoknak az eredményeit rögzíti.
- Az elbeszített történelemben az adatközlők, interjúalanyok a konvencionális (hivatalos, tudatos történetírói stb.) források szerzőinél nagyobb szabadsággal jelenítik meg személyes véleményüket, nézőpontjukat, jóval szubjektívabban és kevesebb külső kontroll alatt nyilatkoznak egyes kérdésekről, problémákról, eseményekről. Részben ez is adja a források értékét, felhasználhatóságát.
- az *oral history* előnye: nem egyszerűen a narrátor elbeszélése, hanem olyan forrás, amely megmutatja egy szemtanúnak (vagy valamely történelmi esemény átélőjének) strukturált, kutatások révén létrehozott kérdéssorra adott válaszait, amelyek egy felvett interjúközegben születnek meg. Így – a történeti források között egyedülálló módon – az eredmény interaktív folyamatból születik, ami egyszerre jelenthet előnyt és hátrányt. Ily módon a szóbeli hagyományok visszanyerik rangjukat, s ezzel mintegy „új ablakot nyitnak a

múltra”: ha e forrásokat beemeljük a történetírásba, azzal kitágítjuk a történettudomány horizontját. Ha egy-egy témát több oldalról kutatunk, lehetőségünk nyílik rá, hogy a történetbe ágyazott jelentés számos rétegét felfedjük, illetve beelérünk abba, az emberek miként értelmezték múltjukat és abban betöltött szerepüket. Az *oral history* közvetlenséget visz a múlt tanulmányozásába, és szubjektív árnyalatokat tár fel.

• Az oral history történeti bizonyítékoknak a hagyományos dokumentumoktól eltérő jellemzői:

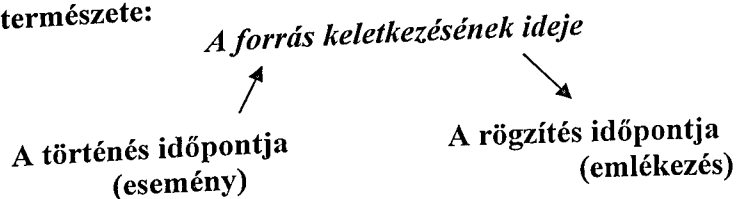
a szóbeliség

a narratív forma

a szubjektivitást

az interjú résztvevői közötti kapcsolatok (konrad és a riportalany)

természete:

Interdiszciplinaritás

Mivel a kutatók nem csupán történeti forrás-kiegészítésre, hanem a teljes személyiség megjelenítésére törekednek, céljuk az oral history és a life story (autobiográfia) együttes vizsgálata, jöllehet e két terület a szociálintropológiában, a szociológiában és a történettudományban is elkülönül.

az alkalmazás hangsúlyai máshol vannak: a szociológia, a néprajz és az antropológia hagyományosan a csoportok, közösségek tanulmányozását tekinti eredendő célkitűzésének, nem pedig individuumokét

néprajzkutató: a tradicionális történeteket, dalokat és a közösség más kifejezési formáit jegyzi fel, legyenek azok tények vagy fikciók

kultúrantropológus: Nem történeti adatokat, hanem inkább egy közösség vagy kultúra változatosságát és szerkezetét kutatja, ahogy az egy individuum világlátásán keresztül megmutatkozik. Nem történeti szemtanúként, inkább hagyományhordozóként érdeklődik az ember

oral history-történész: a közlő személyes élményanyagát kívánja rögzíteni előbbi külön hallgatja meg a családtagokat, hogy az egyedi nézőpontokat tudja azonosítani történész hajlamos „nyers adatok tárnáiként” tekinteni a közlőre, melyek tartalmát *kinyerve* lehetősége adódik az értelmezésre és a történelmi általánosításra

a gerontológia (öregkorral foglalkozó interdiszciplináris tudomány): régóta alkalmazza terápiás eszközként élettörténeti interjúk módszerét a kirekesztettség és depresszióval küzdő idősoknél

Oral history története:

Az oral history modern értelemben, történeti kutatási területként vett használata meglehetősen új keletű, nagyjából a magnetofon elterjedésével azonos idejű, noha a név által aposztrofált gyakorlat, az elbeszél, szavakkal megjelenített történelem feljegyzése, felhasználása sokkal tekintélyesebb múltra tekint vissza.

A tanúvallomások felhasználhatóságát illető kételkedés ugyanilyen messzire nyúlik vissza az időben.

- Már Hérodotosz is szükségét látta, hogy keresztkérdésekkel tegye próbára a tanúvallomások hitelességét.
- Thuküdidész szintén fontosnak tartotta megjegyezni, hogy „a szemtanúk még ugyanazokat az eseményeket sem egyforma, hanem vagy az egyik, vagy a másik félhez fűződő érzelmeik szerint adták elő, illetve úgy, ahogy emlékeztek rájuk ma már a világ számos vezető történésze az oral history módszerét alkalmazza.

Ez a hozzáállás alapvetően elfogadott maradt a következő csaknem ezer évben is.

A felvilágosodás történelmet vizsgáló gondolkodóival kapcsolatban tapasztalható először komolyabb változás a források megítélésében.

- Voltaire meglehetősen cinizmussal tekin tett az orális hagyomány mítoszaira. Abszurdnak tekintette a múltról szóló tanúvallomásokat, s értékvesztésüket az idő múlásával arányosnak tartotta, bár ő maga is nagymértékben hagyatkozott szemtanúk elmondásaira.

19. századra: történettudomány nagy változása, a nyomtatás elterjedése után a források is minőségi és mennyiségi változáson mentek keresztül. Győzedelmeskedett az a koncepció, mely szerint az eseményekkel nagyjából egy időben keletkezett források a legmegbízhatóbbak, s így a történész számára ezek adják az egyedül elfogadható kutatási anyagot. E szemléletbeli változás német területről indult ki, s gondolatisága Leopold von Ranké-ra (=a tényekhez való ragaszkodást tevőlegesen az írott forrásokban megtalálható konkrét adatokhoz kötötte)

Pont ekkor másik tudományágakban megkezdődik az interjúk egyre szélesebb körű alkalmazása. Pl. Néprajz, szociológia (pl. Chicagói Iskola =városszociológusok),

Újságírók lelkesedése a történelem iránt:

Joseph Gouldnak a New Yorker magazinban közzétett nagyszabású tervezete – „an Oral History of Our Time” – korunk szavakban élő történelmének megírását hirdette meg. „Amit az emberek mondanak, az történelem” – állította Gould, és vállalta, hogy megírja az „ingujjas sokaság nem hivatalos történelmét – amit csak ők mondhatnak el munkájukról, szerelmeikről, mulatságaikról, szenvedéseikről és bánataikról”. Ám halálakor nem hagyott hátra mást, csupán egy tartalom nélküli terminus technicust.

Allan Nevins: 1948-ban a Columbia Egyetemen az első modern oral history központot. Már tíz évvel korábban *The Gateway to History* című munkájában lefektette később programként vallott nézeteit az amerikai történeti kutatások megújításának szükségességéről.

Allan Nevins és Louis Starr: elitista beállítottság: ők nem annyira az „ingujjas sokaság”, mint inkább az állam, a gazdaság és a társadalom kiemelkedő személyiségeiről valló információk gyűjtését helyezték előtérbe, hogy azok a későbbi generációk kutatásainak alapanyagául szolgálhassanak.

A hetvenes évek elejétől – jórészt az oral history módszerére alapozva – indult be a történelmet „alulnézetből” szemlélő történelmi kutatás. Ezzel a metodológiával vált áthidalhatóvá az a probléma, hogy a történészek által újonnan megcélzott társadalmi rétegekről nem állt rendelkezésre annyi írott forrás, mint az elitekről

1967-ben Arden House-ban megalakult az Oral History Association, Angliában pedig 1973-ban létrehozták az Oral History Society-t

Majd sorra alakultak különböző oral history tudományos társaságok Pl. Bolognában, Ausztráliában

A következő másfél évtizedben sorra alakultak az amerikai egyetemek oral history központjai, és az életútinterjúk készítése mind szélesebb körben alkalmazott kutatási módszerré vált.

Történettudományi szempontból egyik fő alapozó: Paul Thompson: The Voice of the Past. 1978.

AZ USA-ban jelenleg az Oral history kutatóknak a 3. generációja dolgozik

Jelenlegi probléma: nem az interjúkból származó források felhasználhatóságának elfogadtatása jelenti a nagyobb problémát, inkább a lehető legoptimálisabb felhasználás megoldása és a már-már túlzott lelkesedés miatt az amatőr gyűjtők megfelelő felkészítése és irányítása

Oral history kritikai kérdések:

Az ezzel kapcsolatos elméleti dilemma az, hogy az egyetlen interjú elemzésekor kapott eredményeink hogyan illeszkednek más hasonló interjúkkal kapott eredményekhez, azaz egyetlen ember történelmi tapasztalatai, emlékei mennyiben hasonlítanak a kortársakéhoz, és mennyiben különböznek azoktól.

Az oral history-források természetesen ugyanolyan kritikai ellenőrzésre szorulnak, mint a dokumentum jellegű források.

A történésznek össze kell vetnie az elhangzott információkat más források bizonyítékaival, s csak ennek fényében használhatja fel azokat.

csak abban a szélsőséges szituációban engedhető meg, hogy pusztán orális információkra hagyatkozzunk, ha semmilyen más forrás nem áll rendelkezésünkre

Az oral history-források egyedülálló előnye ugyanakkor, hogy általuk a történész arra kereshet választ, amire esetleg semmilyen más adat nem utal, és ha bizonytalanságot, hibát vagy ellentmondást észlel az interjú során, azonnali lehetősége adódik a reagálásra és a forrás hitelességének próbára tételére

szubjektivitás és a narratív dialógicitás: A két legalapvetőbb probléma, amit az oral history-forrásokkal kapcsolatban univerzálisnak és kiküszöbölhetetlennek gondolnak, s ami miatt kétségbe vonják e források felhasználhatóságát a 'tudományos igényű' történetíráshoz

A szubjektív források – és a tanúvallomások kétségtelenül ilyenek – ezzel szemben elfogultak és változnak. A szubjektív forma kétségtelen előnye az a rugalmasság, mellyel képes magában foglalni az attitűd, a nyelvi kifejezés és a viselkedés által spontán megjelenített más aspektusokat is. nem csupán betű szerint értelmezhető narratívumokat foglal magában, hanem az emlékezet, az ideológia és a tudatalatti vágyak dimenzióit is.

Szubjektivitás: Személyes érdekek

- Öngazolás
- Védekezés

A klasszikus, írott dokumentumokra támaszkodó történész alapvető 3 elvárása a forrásokkal:

- a forma precizitása (a bizonyíték stabil természete)
- precizitás a kronológiában
- szöveg üzenete értelmezhető és ellenőrizhető legyen más szövegek fényében (testis unus, testis nullus)

Az oral history általában nem tud megfelelni ezeknek a kihívásoknak:

- Azélettörténeti visszaemlékezés formája egyáltalán nem szabott,
- a kronológia gyakran nem következetesen lineáris,
- és a kommunikáció sokszor támasz, megerősítés nélkül marad.

Történész szerepe: Az emlékezés nem magától indul el, hanem válaszként a történész kérdéseire, s a továbbiakban is a kérdező és a közlő diskurzusa szab neki kisebb-nagyobb mértékben határt és irányt. Ketten teremtik tehát az elbeszélést, de a történeti diskurzus ellenőrzése mindvégig a történész kezében van. Ő válogatja ki az embereket, akiket meghallgat, ő formálja a tanúvallomásokat kérdéseivel és a válaszokra adott reakcióival. Ő adja meg az anyag végső, publikált formáját, összefüggéseit és értelmezését. Nem csupán felfedi a forrásokat, hanem részben teremti is azokat.

Narrátor szerepe: Természetesen a narrátorok szerepe szintén meghatározó, hiszen a meghallgatott emberek saját történetfelfogásuk és értékrendszerük szerint megszürt, leülepedett élettörténetükkel olyan információkat árulhatnak el a történésznek, amelyekhez ő semmilyen más forrásból nem juthatna hozzá. Mindezek miatt elengedhetetlen, hogy az interjú elkészítésekor, illetve kivitelezésekor minden egyes lépés dokumentálva legyen. Azért, hogy akik a jövőben használni fogják információit, ismerjék és megértsék azokat a körülményeket, amelyekben az interjú született, s ezáltal befolyásolták tartalmát.

az oral history-kutatás tervezésére:

jogi és etikai (erkölcsi) kérdések, a narrátor beleegyező nyilatkozata: az interjúkészítőnek kötelessége a narrátort teljes mértékben tájékoztatni a kutatásról, beleértve az eredmények felhasználását is.

az életrajzadatait tartalmazó adatlap

az interjúalanyokkal egyeztetett találkozások rögzítő táblázat

a megbeszélte interjúról a narrátornak küldött visszaigazoló levél

illetve a kutatás végeztével eljuttatott köszönő formula,

az interjú átírására a magnószalagról, majd értékelésére.

nyilvánossági terv létrehozását, amely a kutatás létezéséről ad hírt.

az oral history-kutatás kétirányú célja:

az első kézből származó információk gyűjtését és elérhetővé tételét más kutatók számára.

A rögzítés technikája :Az interjúk készítéséhez ugyanis új készségeket kell elsajátítaniuk, és más tudományágak – szociológia, antropológia, pszichológia és nyelvészet – eredményeire kell hagyatkozniuk, hogy jobban megérthessék, miként épülnek fel az emlékezet narratívái. E kihívás talán legmarkánsabb aspektusa, hogy az *oral history* a közlő és a kérdező közötti aktív emberi kapcsolaton alapul, ami számos módon alakíthatja át a történetírás gyakorlatát. A narrátor nem egyszerűen felidézi a múltat, hanem össze is kapcsolja azt saját interpretációjával, s így maga is történésszé válik.

Nyomatékosítják a spontán kérdések és az elkalandozó válaszok fontosságát, megvilágító erejét. Szót ejtenek az interjúkészítőkre különös hatást gyakorló jelenség, a traumatikus emlékezés vizsgálatáról, illetve annak nehézségei: hogyan lehet az átélt eseményeket szavakban megfogalmazni.

Bizonyos körülmények között a hétköznapi szavak jelentése megváltozik!

A Feldolgozás és óvatosság : a keletkezett forrásokat ellenőrizni kell a hagyományos bizonyítékok tükrében.

a hallható forrást láthatóvá tevő átírás elkerülhetetlenül változtatással, interpretációval és bizonyos információk elvesztésével jár együtt.

A beszéd hagyományos kísérőelemei – a beszédsebesség, a tónus, a hangerő és a hanglejtés –, amelyeket a leírt szöveg nem tud visszaadni, mind árulkodnak az elbeszélő esetleges érintettségéről, a felidézett eseményekhez fűződő kötődéséről vagy azok hártásáról. Így a tanúvallomás narratív jellege miatt fontos az elbeszélő szövegszerkezet, a narratívum elemzése is.

Mindig feljegyzendő:

1. Az interjú

- Készítésének helye
- Időpontja
- Készítője (név, foglalkozás, lakcím)

2. Az interjúalany

- Neve
- Lakhelye
- Születési éve
- Társadalmi státusa események idején, azokban játszott szerepe
- Társadalmi státusa az interjú készítése idején

3. Hivatkozás

- Az interjú fenti adatainak feltüntetése a bibliográfiában (*kiegészítve a rögzített változat őrzési helyével*)
- Lábjegyzetben: „X.Y. közlése”

Elemzés, a szövegek dekódolása:

Több interjú összevetése esetén az interjúkat dekódolni kell., Ehhez a oral history történész kódokat alakít ki.

Az elemzés kódjai –egy migrációs eset kapcsán (A leggyakoribbak)

1. ELINDULÁS ÉLMÉNYVILÁG: A migráció kezdetével kapcsolatos említések.

2. ON-THE-ROAD ÉLMÉNYVILÁG: Annak tematizálása, hogy a beszélő pszichésen vagy fizikailag migrációban van; minden olyan említés, amely arra utal, hogy a beszélőnek problematikus a haza és/vagy az otthon fogalmával kapcsolatos pszichés vagy fizikai referenciapontja; a hazától és/vagy az otthontól való fizikai szeparációra történő utalás, illetve mindezek tagadása; a határok átjárhatóságára, illetve átlépésére tett utalások.

3. POLICE ÉLMÉNYVILÁG: Bármely hatósággal vagy annak képviselőivel bármilyen fizikai vagy pszichés érintkezés tematizálása illetve annak tagadása. A fő mozzanat a nyílt vagy rejtett fenyegetettségérzés.

4. ÁTVÁLTOZÁS ÉLMÉNYVILÁG: A személyiség megváltozásával kapcsolatos vágy, igény, kényszer vagy tény tematizálása, függetlenül attól, hogy a beszélő ezt kedvezőnek, semlegesnek, fenyegetőnek érzi vagy tagadja.

5. ÖNMAGAM-MARADÁS ÉLMÉNYVILÁG: Annak tematizálása, hogy a beszélő a változások közepette megőrizte önmagát, ellenállt a változásnak, illetve megváltozott állapotát beépítette identitásába.

a kódok voltaképpen kétpólusú dimenziókat jelölnek ki.

oral history-központok, folyóiratok, web-oldalak

ma már szinte lehetetlen megszámolni az oral history web oldalak, központok számát

Oral History Társaság (Minnesota): amely irányelveket fogalmaz meg azok számára, akik interjúkat készítenek az „elbeszélte történelem” kutatásához az élettörténeti interjú megtervezésétől a létrehozásától adatelemzésen keresztül a kutatás során az együttműködő felek között kialakuló kapcsolatok összetettségét, a szóbeli tanúvallomásból születő források gazdagságát, a múlt értelmezésének és ezzel együtt a szóbeli forrásokat felhasználó történetírásnak a szerteágazó lehetőségeit.

Az '56-os Intézet Oral History Archívuma

OSZK – Történeti Interjúk Tára

Fórum Kisebbségkutató Intézet: az elmúlt egy évtizedben több tucat mélyinterjút készített a rendszerváltás szlovákiai magyar résztvevőivel. Lsd: Popély Árpád-Simon Attila (Szerk): A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok. Somorja, 2009.

Harmattan *Kanyó Tamás*: Emigráció és identitás - 56-os menekültek Svájcban. A munka elsősorú kérdése: a kiválasztott tanúk beszámolója nyomán az elmúlt korszak emléknymait felfedezni. Milyen sajátos módon reagáltak új élethelyzetükre a menekültek? Hogyan fogták fel, és hogyan oldották meg az új világban való tájékozódás, a szocializálódás és a társadalomba való beépülés sokréteu feladatait? A munka magját a velük folytatott beszélgetések képezik, melyek során életük különböző szakaszait és tartományait próbáltuk átvilágítani.